

СТАНОВИЩЕ

от

проф. д-р Йордан Ангелов Баев,

по конкурса за защита на дисертационен труд на проф. д-р Дарина Григорова Григорова от катедра „Нова и съвременна история“ в ИФ-СУ на тема: „Между края на съюза и началото на федерацията. Русия в българските дипломатически анализи (1990-1999)“ представен за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 2.2. История и археология (Нова и най-нова обща история – История на съвременна Русия) в съответствие със Заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД-38-231/07.05.2025 г. и в.з. № РД-38-296/16.06.2025 г.

Предложеният за публична защита дисертационен труд е цялостно и обстойно изследване по изключително актуална тема, неизследвана досега в българската историография. Авторът се е възползвал от уникалната възможност да проучи недостъпни доскоро архивни колекции от първото десетилетие след края на Студената война, с което хронологическият обхват на историческите изследвания е разширен за периода до началото на XXI век. Същевременно, дисертационният труд е логично продължение на предходно оригинално монографично изследване на проф. Григорова „Империя Феникс: Между съветското минало и евразийското бъдеще“ (2015). В структурно отношение дисертацията е разработена в три основни глави, всяка от които оформена с два параграфа и заключение. Значимите геополитически хоризонти и тематични направления са наложили допълнително вътрешно композиране и обособяване на множество проблемни теми, които допринасят за открояване на ясни и завършени дискуссионни въпроси по широк кръг от остро конфликтни предизвикателства, характерни за пост-съветското геополитическо пространство.

Избраният научен подход за представяне чрез българските дипломатически доклади и анализи на тектоничния разпад на „съветската империя“ и хаотичният път към изграждане на новата „президентска република“ в Русия предполага няколко тематични равнища и субекти на изследване. От една страна, става въпрос за информационните възможности и аналитичните и прогнозни способности на българския дипломатически корпус, както по места („на терен“ в посолства и генерални консулства), така и в

„центъра“ (МВНР). При това, в условията на паралелна радикална трансформация в България и преориентиране на българската външна политика от Изток на Запад с най-малко две цялостни реорганизации в българското външнополитическо ведомство със значителна подмяна на дипломатическия персонал. На следващо място, създаденият правно-нормативен вакуум и двуполусно съперничество между изпълнителна (президентска) и законодателна власт в Русия, подсилени от спонтанни противоречия между център и периферия, пораждаат нови „цивилизационно-идеологически вектори“, които изискват по-задълбочено и критично осмисляне. На трето място, преобразуването на биполярния модел на международни отношения в „едностранен“ международен ред с доминираща роля на единствената свръхсила и с паралелна трансформация на единствения глобален военнополитически съюз (от организация за „колективна отбрана“ в организация за „кооперативна сигурност“) изисква „русият свят“ да се разглежда и през призмата на „международните фактори“. Не на последно място, сложните етно-национални, политически и икономически взаимоотношения на Руската федерация с бившите съветски републики в Европа (включително и в стратегически области като ядрената сигурност) оформят още един съществен кръг на кризисни взаимодействия и дилеми. За българските дипломатически представители от особено значение е своевременното и достоверно изясняване на статута и реалното положение на българската национална диаспора в постсъветското пространство.

Целият този „калейдоскоп“ от остро сюжетни проблемни теми съдържа значими предизвикателства за всеки изследовател. Проф. Дарина Григорова не е използвала уговорка да избегне който и да е от тях, а добросъвестно и честно с необходимия за сериозната историческа наука критичен подход последователно предлага своя многопланов анализ. Изследването се основава на значителен брой дипломатически документи от Архива на Министерството на външните работи за целия проучван период 1990-1999 г. (оп. 47-1 – оп. 56-7). Разкриването на специфичните за Русия общественополитически явления и процеси е осъществено в дисертационния труд с допълнително въвеждане на многобройни документални и мемоарни свидетелства и експертно-аналитични публикации (включително и опит за контент-анализ на близо двайсет руски периодични издания), което допринася съществено за цялостно изясняване на изследваните проблеми. Допълнителното използване на американски официални източници подпомага разбирането за различните позиции и гледни точки, например по дискусияния въпрос за разширяването на НАТО в Източна Европа. В

дисертацията се въвежда също в необходима степен интердисциплинарен политологически анализ, особено във връзка с изясняване на нов категориално-понятиен апарат (с термини като „просветен авторитаризъм“, „властоцентризъм“, „стратегически дуализъм“ и т. н.)

Предлаганият дисертационен труд безусловно потвърждава тезата на автора, че българските дипломатически документи са „извор, който има много сериозен потенциал за прецизиране на историческия поглед“ върху общественорполитическите събития в Русия през първото „драматично десетилетие“ от нейното самостоятелно постсъветско развитие. Обобщените от проф. Дарина Григорова четири основни приноса, включително и предложената систематична типология, са обосновани, а формулираните изводи и заключения са коректно отразени в синтезиран вид в автореферата на дисертацията. По темата на дисертационния труд в последните години има шест авторски публикации, пет от които в чужбина. Според представената справка за изпълнение на минималните национални изисквания по чл. 26 от ЗРАС РБ проф. Григорова не само отговаря, но и надхвърля необходимите по закон цифрови измерения по групи показатели.

Въпреки ограничената рамка за представяните Становища, ще си позволя някои въпроси и препоръки предвид евентуално последващо издаване на дисертационния труд в отделна монография, което убедено препоръчвам. Дали освен посочените архивни документи е имало възможност да се видят също доклади, справки и поверителни шифрограми от описи II и III в Архива на МВнР? В направлението за „Координация и Анализ“ на българското външно министерство през 90-те години на XX век има практика да се издават седмични бюлетини и отделни тематични ситуационни анализи (с гриф „Поверително“/„За служебно ползване“) – доколко понастоящем има достъп до такъв вид аналитични документи? При условие, че справките, докладите и меморандумите много често са подписвани от техните автори, възможна ли е обобщена оценка за водещите български дипломати по „руско направление“ в отделните етапи? Това би допринесло за избягване от анонимността на „дипломатическите анализи“ и за по-конкретна преценка на личностния експертен потенциал в българската външна политика през разглеждания период. Също така, част от поверителните доклади са изпращани до президентската институция и парламентарната комисия по външна политика, които вече са достъпни за проучвания период (ИДА, фонд 117 и фонд 1224). Привеждането на конкретни журналистически сведения и коментари в ежедневния български печат е

полезно, но не по-малка стойност имат обобщените експертни становища на дипломати, военни специалисти, икономисти и др., поместени в специализирани списания като „Международни отношения“ и „Военен журнал“. Полезно би било също да се използват декласифицираните през 2018 г. документални материали от президентския архив на Бил Клинтън, включително и дигиталната колекция от близо 600 листа със стенограми от срещи и телефонни разговори между Борис Елцин и Бил Клинтън в периода 1996-1999 г. Архивът за национална сигурност (NSA) не е държавна агенция на САЩ, а независима неправителствена организация в университета „Джордж Вашингтон“, създадена с цел оказване натиск върху правителството на САЩ за декласифициране на архивни документи по силата на FOIA. Поради това в NSA не се съхраняват оригинални документи, а само копия от предоставени им документи. От 1993 г. имат и „руска колекция“, в която се съхраняват копия от изключително ценни документи (от РГ АНИ, АВП РФ, АП РФ, личния архив на ген. Д. Волкогонов и т.н.).

Като имам предвид несъмнените достойнства на дисертационния труд и безспорните приноси моменти в изследването, предлагам на членовете на уважаемото Научно жури да гласуват положително за присъждане на проф. Дарина Григорова Григорова на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 2.2. История и археология (Нова и най-нова обща история – История на съвременна Русия).

4 юли 2025 г.

проф. д-р Йордан Баев